

УДК 7.071.1 (477)

І.В. Тилик, к. мистецтвознавства

ТВОРЧИСТЬ АРТЕМІЯ ВЕДЕЛЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ МИСТЕЦТВОЗНАВЧОГО АНАЛІЗУ

Анотація. Статтю присвячено висвітленню аспектів практичного застосування сучасних методологічних параметрів мистецтвознавчого аналізу в проекції на проблематику, пов'язану з життям і творчістю видатного українського композитора другої половини XVIII ст.. Артемія Лук'яновича Веделя (Ведельського) (1767 – 1808).

Викладені у статті наукові спостереження засвідчують доцільність аналітичних пошуків спрямованих на створення комплексної мистецтвознавчої концепції, здатної окреслити індивідуальний "алгоритм" творчого буття А. Веделя в проекції на культурно-історичні процеси його часу. Створення такої концепції передбачає необхідність різноаспектного застосування методологічних параметрів мистецтвознавчого та культурологічного дискурсу, поширених в сучасному музикознавстві та літературознавстві в площині історико-біографічного та текстологічного напрямків дослідження.

Ключові слова: українська культура і мистецтво, методологічні мистецтвознавчо-дослідницькі параметри, культурні традиції, музична інтонація (інтонема), культурно-мистецькі аспекти творчості А. Веделя.

И. В. Тылик, к. искусствоведения

ТВОРЧЕСТВО АРТЕМИЯ ВЕДЕЛЯ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ ИСКУССТВОВЕДЧЕСКОГО АНАЛИЗА

Аннотация. Статья посвящена изучению аспектов практического применения современных методологических параметров искусствоведческого анализа в проекции на проблематику, связанную с жизнью и творчеством выдающегося украинского композитора второй половины XVIII в. Артемия Лукьяновича Веделя (Ведельского) (1767 – 1808). Изложенные в статье наблюдения свидетельствуют о необходимости аналитических поисков направленных на создание комплексной искусствоведческой концепции, способной высветить индивидуальный "алгоритм" творческого бытия А. Веделя в проекции на культурно-исторические процессы его эпохи.

Создание такой концепции предполагает необходимость разноаспектного применения методологических параметров искусствоведческого культурологического дискурса, применяемого в современном музыковедении и литературоведении в плоскости историко-биографического и текстологического направлений исследования.

Ключевые слова: украинская культура и искусство, методологические искусствоведческо-исследовательские параметры, культурные традиции, му-

зыкальная интонация (интонема), культурно-художественные аспекты творчества А. Веделя.

I.V. Tylyk, Ph. D.

WORKS OF ARTEMY VEDEL IN THE CONTEXT OF THE METHODOLOGICAL PARAMETERS CULTURAL-ART ANALYSE

Abstract. *This research is devoted to explanation musical-methodical research-parameters of the analysis of cultural-art aspects of creative work of a brilliant Ukrainian composer Artemiy Vedel (Vedelsky) (1767 - 1808). His artistic heritage is one of the most outstanding and original phenomena of Ukrainian culture in the late 18th century.*

Keywords: *Ukrainian culture, musical-methodical research-parameters, cultural traditions, musical-intonation (intonema), cultural-art aspects of creative work of Artemiy Vedel.*

Актуальність теми дослідження обумовлена потребою у з'ясуванні специфіки і можливостей застосування методологічних параметрів сучасного мистецтвознавчого дискурсу в проекції на проблематику, пов'язану з життям і творчістю видатного українського композитора другої половини XVIII ст.. Артемія Лук'яновича Веделя (Ведельського) (1767 – 1808).

Постановка проблеми. Новітні наукові напрацювання, в поєднанні з результатами досліджень попередніх десятиліть, переконливо доводять, що творчість А. Веделя є багатограним і складним явищем, котре в своїй основі ґрунтується на глибинній спорідненості композиторського таланту митця з реальною стихією сучасного йому музичного, та загалом культурного, побуту.

Це переконує в доцільності аналітичних пошуків спрямованих на створення комплексної мистецтвознавчої концепції, здатної максимально повно і об'єктивно окреслити сутність творчого і особистісного феномену А. Веделя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Недостатньо глибоке розуміння культурно-історичних процесів, котрі зумовили формування особистості митця, ігнорування специфіки автентичного мистецького середовища, в умовах якого формувався його музичний талант, спричинило істотне спотворення в оцінці оригінальних рис творчості композитора. В зв'язку з цим, показово, що більшість російських дослідників, котрі в свій час зверталися до вивчення мистецької спадщини А. Веделя, хибно вбачали в ній лише провінційне відгалудження великоросійської культурної традиції, спираючись в своїх міркуваннях на поширені в дореволюційній музичній історіографії (особливо стосовно аналізу російської професійної музичної культури XVIII ст.) «москвоцентричні» позиції [8]. В їх контексті будь-яке, виявлене в творах композитора, відхилення від класичних канонів західно-європейської системи функціонально-гармонічного мислення, відповідних вишуканим естетичним запитам великоросійського придворно-аристократичного побуту, апріорі розцінювалося (особливо в порівнянні з отриманою в Італії блискучою професійною музичною освітою М. Березовського і Д.

Бортнянського) як очевидний прояв композиційно-технічної недосконалості і фахової недосвідченості [4;5].

Наведені міркування засвідчують, що творчість А. Веделя може бути повноцінно осягнутою лише з урахуванням поліваріантної взаємодії традиційних та новаційних тенденцій, структурний розподіл яких, зрештою й визначає неповторний, іноді парадоксально суперечливий семантично-образний колорит художніх задумів митця. Це переконує в необхідності створення об'єктивно аргументованої концепції, здатної адекватно відобразити співвідношення різностильових тенденцій в творчості А. Веделя в проекції на культурно-історичні процеси його часу.

Вказані негативно-зневажливі, а почасти й свідомо необ'єктивні, оцінки творчості А. Веделя аргументовано спростовуються різнопрофільними напрацюваннями сучасних провідних українських науковців (М. Боровика, Н. Герасимової-Персидської, Т. Гусарчук, Л. Кияновської, Л. Корній), які розглядають творчість митця як органічну складову української музичної культури XVIII ст., принципово наголошуючи на глибинній спорідненості веделівського композиторського таланту з реальною стихією сучасного митцю українського музичного побуту.

Цьому сприяє нагромаджений на сьогоднішній день фактологічний та текстологічно-джерелознавчий науковий потенціал веделезнавчої проблематики, який є оптимальним підґрунтям для з'ясування індивідуального «алгоритму» творчого буття композитора в проекції на культурно-історичні процеси його часу.

Джерельну базу дослідження окреслено декількома інформативно-аналітичними ареалами, пов'язаними з різними аспектами веделезнавчої, музично-теоретичної та мистецтвознавчої проблематики.

Виділення недосліджених раніше частин загальної проблеми. Розв'язання вказаної проблеми передбачає необхідність різноаспектного застосування методологічних параметрів мистецтвознавчого та культурологічного дискурсу, поширених в сучасному музикознавстві та літературознавстві в площині історико-біографічного та текстологічного напрямків дослідження.

В нашому дослідженні творчість А. Веделя, аналізується під кутом зору сучасних методологічних параметрів мистецтвознавчого аналізу. Використовуються сучасні методологічні параметри мистецтвознавчого аналізу в їх проекції на проблеми дослідження творчої спадщини А. Веделя.

Постановка завдання. Дослідження полягає у з'ясуванні теоретичних і практичних аспектів дослідження творчості А. Веделя з позиції сучасних методологічних параметрів мистецтвознавчого аналізу. Окреслена мета передбачає вирішення наступних завдань:

- охарактеризувати сутність досліджуваної проблематики;
- окреслити індивідуально-стильову специфіку творчості А. Веделя;
- охарактеризувати взаємозв'язок творчості А. Веделя з культурними традиціями його часу;
- висвітлити значення феномену музичної інтонації та інтонами в контексті музикознавчого дослідження;

- визначити методологічні параметри сучасного мистецтвознавчого аналізу та специфіку їх застосування в проекції на аспекти веделезнавчої проблематики.

Виклад основного матеріалу. Українська культура і мистецтво переживають нині складний етап адаптації до актуальних вимог сьогодення, регламентованих співвідношенням різних цивілізаційно-еволюційних моделей розвитку в їх відповідності до універсальної системи глобальних духовних цінностей.

Послідовна і цілеспрямована інтеграція України до загальноєвропейського культурного простору потребує поетапного переосмислення вітчизняних культурних надбань з метою віднайдення стійких критеріїв, які дали б змогу адекватно досягнути історико-культурну панораму України в діалектичній єдності минулого і сучасного, і водночас, об'єктивно висвітлити хронологічні етапи зародження та розвитку національного мистецтва в контексті світової культури.

Неабияку роль в цьому процесі відіграє застосування сучасних методологічних параметрів в галузі мистецтвознавства, і зокрема в сфері музикознавчих досліджень. Їх ефективне використання передбачає переоцінку застарілих поглядів на проблему генези українського музичного мистецтва, на специфіку його становлення та еволюції, адже, як відомо, вітчизняна наукова та освітянська музична практика тривалий час орієнтувалася на тенденційні, й недостатньо обґрунтовані погляди на автентичні явища українського музичного мистецтва [8, с.9].

Прикладом цього є поширені в дореволюційній, а згодом, почасти, і в радянській музикознавчій літературі, оцінки щодо мистецької спадщини видатного українського композитора другої половини XVIII ст. Артемія Веделя.

Тож розглянемо методологічні параметри такого вектора дослідження крізь призму інтонаційно-лексичного аналізу, здійсненого з позиції закономірностей, що характеризують співвідношення категорій традиційності і новаторства у сфері музичного мистецтва.

Як відомо, творчість будь-якого митця є художньо-рефлексивним відображенням його суб'єктивного ставлення до споконвічних проблем буття, актуалізованих через вплив конкретних життєво-ситуаційних обставин.

Відображаючи етно-ментальну та регіональну специфіку певного культурно-історичного ареалу, вона є тісно пов'язана з образно-лексичним тезаурусом оточуючого суспільного середовища, адекватно реагуючи на постійно змінюване співвідношення консервативних та новаційних тенденцій в системі духовних цінностей етносу.

Визначальну роль в цьому процесі відіграє феномен культурної традиції. Уособлюючи сутність процесу ментально-етнічної та культурно-мистецької спадкоємності, він виявляє себе як усталений комплекс світоглядних і художньо-естетичних стереотипів, адекватних суспільній свідомості етносу на певному етапі культурно-історичного розвитку [7].

Це дає підстави розглядати культурну традицію в двох взаємопов'язаних аспектах: *семантичному* – на рівні ейдетично-світоглядних, суспільно-історичних, ментальних та ін. передумов її функціонування в системі естетичних запитів етносу та *лексико-феноменологічному* – на рівні відповідного ментально-етнічної

специфіці конкретного культурного ареалу комплексу виражальних засобів, через який відбувається рецепція та ретрансляція певного ейдетично-семантичного апарату [7; 13].

Обидва з вказаних аспектів проеуються на реальний хронотопічний контекст культурно-історичного буття українського етносу, віддзеркалюючи еволюційний перебіг розвитку традиції, виражений в його *ключових фазах існування*: виникненні, розквіті і занепаді (деактуалізації) [7].

Ступінь поширеності певної традиції та ареал її функціонування визначається семантичною відповідністю актуальним культурно-естетичним запитам певного історичного періоду.

Вказана обставина є обов'язковою передумовою для перекодування традиційних елементів з позиції щораз оновлюваного ситуаційно-хронотопічного контексту сприйняття [3;7]. В процесі такого перекодування відбувається взаємна інтерференція традиційних і новаторських тенденцій, котра характеризується наступною закономірністю: чим активнішою є деактуалізація (баналізація) лексичного апарату, який репрезентує певний традиційний пласт, тим гострішою постає потреба в оновленні виражальних засобів, в адаптуванні досвіду попередніх поколінь до актуальних потреб їх нащадків [7;13].

Швидкість та ефективність такого оновлення визначається рівнем асоціативно-семантичної спорідненості рецепційованих стильових елементів з комплексом традиційно-консервативних (в генетичній першооснові магічно-ритуальних) символів-ідеограм. Вони уособлюють типологічно-узагальнений інваріант художньої рефлексії, відповідний емоційно-когнітивній специфіці етнічного світовідчуття, ментально закарбованій в творчості певного митця.

Вказана відповідність виразно окреслюється в процесі висвітлення аспектів, з'ясування яких дає змогу віртуально реконструювати втрачені ланки творчого та індивідуального буття автора в проекції на культурно-історичні параметри його епохи, і, водночас, виявити за зовнішніми проявами мистецької реальності систему першообразів (за К.Юнгом – «оригіналів первісних образів» [16, с.376], які, в сукупності, характеризують індивідуальний образно-емоційний архетип авторського сприйняття.

Наведені міркування постають особливо актуальними в контексті аналізу творів музичного мистецтва, рівень сприйняття яких залежить від ступеня індивідуального проникнення в суть закладених композитором музично-образних смислів та асоціацій.

Їх різноманітність, як і поліваріантність трактування, визначається первинними типологічними формулами – інтонаціями, котрі здійснюючи функцію універсальних образно-смыслових ланок, забезпечують семантичну багатомірність музичного простору

Генетично пов'язані зі специфікою людського мовлення та лінгво-семантичними інтонаційними прообразами, інтонаціями, в їх первинно-антропологічній (еволюційній) функції, втілюють в собі, інформативний тезаурус комунікативного пізнання, актуалізований через специфічні якості «..., які дають змогу людям, навіть тим, що не володіють мовою, відрізнити в мовленні співрозмовника згоду від гніву, захоплення – від журби, наказ – від прохання

тощо» [11, с.19].

Виявляючи емпатичну сутність комунікативного процесу, як в соціальному, так і в мистецькому аспектах, інтонемічні формули, постають конкретизуючим фактором в процесі екстраполяції абстрактно-типологічних форм емоційного вияву (радість, журба, скорбота, пригніченість, відчай, піднесеність та ін.) в площину індивідуального сприйняття [9; 11].

З огляду на інтонемічну спорідненість вербально-лінгвістичного та невербального інтонаційного досвіду людини, в свідомості індивіда відбувається взаємна інтерференція семантичних смислів інтелектуально-когнітивного та емоційно-образного рівнів сприйняття [9; 15]. Це сприяє формуванню, як в окремого суб'єкта, так і в цілих соціальних груп, певного набору семантичних «ключів» (смилових знаків) які, за виразом Б. Асаф'єва, подібно до «Аріадниної нитки», «...вводять слухача у стан свідомості композитора і в суть його концепцій» [1, с.273].

Саме через них здійснюється вихід звукових вражень на рівень слухового досвіду певної соціальної аудиторії, що, з огляду на суб'єктивну непередбачуваність сприйняття одного й того ж музично-інформативного масиву різними слухачами, обумовлює парадоксальну багатозначність індивідуально-колористичних трактувань.

Цьому значною мірою сприяє та обставина, що хронотопічна плинність музичного простору сприймається як логічно впорядкована послідовність дискретних одиниць інформативного потоку, які згодом структуруються в уяві слухача, у вигляді цілісного мистецького феномену.

В процесі такої «віртуальної реконструкції» первинно-дискретних ейдосів художнього часу і простору в людській свідомості формується індивідуальна емоційно-когнітивна модель конкретного музичного артефакту, аналіз якої дає змогу науковцю зазирнути «за лаштунки» творчого буття автора в системі художніх запитів його часу, і таким чином наблизитися до якомога більш адекватного розуміння ейдетичного первня авторського художнього світобачення [9; 11].

Приблизно такий алгоритм характеризують роздуми Ж. Нефа стосовно біографічного напрямку досліджень, поширеного в західноєвропейському літературознавстві: «"Зіткнення" з людиною, чию біографію ти пишеш, стає дзеркалом, що відображає в собі те найважливіше, хай і множинне, єдине – ім'я автора. Доводиться ставити питання про те, хто такий даний автор, ким він був в свою епоху...; саме таким і є сучасний жанр біографії, де істину письменника шукають вже не в його сутності, а, навпаки, в його недомовленостях, темнотах, загадках тощо. І в цьому занятті є чимала привабливість: біографія відтворює ідентичність імені і водночас вникає в його глибинну неоднозначність» [6, с.274-275].

Вказані міркування, опосередковано резонують зі спостереженням М. Бахтіна щодо діалогізму гуманітарного пізнання. На думку дослідника, чужі (інші) свідомості «...не можна споглядати, аналізувати, визначати як об'єкти, як речі, – з ними можна тільки діалогічно спілкуватися. Думати про них – значить говорити з ними, інакше вони відразу ж повертаються до нас своєю об'єктною стороною: вони замовкають, зачинаються і застигають в ні об'єктні образи» [2, с.116].

Такий підхід передбачає гнучкий компроміс між логікою та інтуїцією, котрі постають рівноправними засобами розкодування семантичних пластів, зконцентрованих в конкретному мистецькому, і зокрема музично-текстовому, артефакті, як «...місці зустрічі першообразу та художнього образу... де першообраз – ідеальний задум художника-творця, а твір – конкретна форма втілення цього задуму» [12, с.74].

Втім, як свідчить науковий досвід, застосування вказаної методики все ж не гарантує віднайдення єдиної незаперечної концепції. Адже, як слушно зазначає В Розін, «...однією з важливих особливостей гуманітарного пізнання (науки) є множинність точок зору на один і той же матеріал, безліч різних інтерпретацій текстів і фактів, репрезентованих в культурі... кожна достатньо обгрунтована позиція повинна мати право на власне виявлення та маніфестацію, право захисту своєї точки зору, право на публікацію (так само ж, як і протилежні теоретичні позиції повинні мати право на критику даної точки зору)» [10, с.27].

Приблизно така ситуація простежується в сучасному веделезнавстві. В ньому виразно окреслюється декілька дослідницьких напрямків, котрі, віддзеркалюють поетапність процесу становлення наукових підходів до проблеми висвітлення життя і творчості А.Веделя, а також культурно-історичного середовища, в якому відбувалася особистісна еволюція митця.

Багатоманітність естетичних запитів, на які орієнтувався композитор в різні періоди творчого життя, помножена на органічну вкоріненість інтонаційно-мелодичного тезаурусу митця в товщу традиційних пластів української селянської (народно-пісенної) та міської напівпрофесійної та професійної музичної культури XVII-XVIII ст., обумовлює складність індивідуально-стильової ідентифікації веделівського мистецького феномену, що виражається в його «невписуваності» в усталені в традиційній європейській музичній історіографії стильові межі.

Це обумовлює спектр науково-оціночних критеріїв, котрі сформувалися впродовж останнього століття в підходах до музично-теоретичного аналізу творчої спадщини А. Веделя.

Їхньою проекцією постає фахово-проблемна диференціація, яка відтворює множинність наукових поглядів щодо окремих аспектів веделезнавчої проблематики, і визначається (на рівні окремо взятого наукового напрацювання) превалюванням тієї або іншої вузькоаспектної акцентуації, відповідної профілюючому напрямку пошуків, здійснюваних конкретним науковцем:

Об'єктивно обумовлені суперечності, що виникають між вказаними напрямками, визначають розбіжності в підходах до осягнення творчості А.Веделя, окреслюючи оціночний вектор у трактуванні дослідниками специфічних ознак веделівського композиційного стилю науковцем.

Викладені спостереження можна узагальнити в наступних **висновках**:

- творчість А. Веделя є багатограним і складним явищем, котре в своїй основі ґрунтується на глибинній спорідненості композиторського таланту митця з реальною стихією сучасного йому музичного, та загалом культурного, побуту;
- органічна заглибленість веделівського художнього мислення в різні сфери сучасного митця музичного побуту дає підстави розглядати творчість компози-

тора як своєрідну індивідуально-психологічну «шифрограму», в якій закумуляовано конгломерат авторських роздумів та настроїв стосовно актуальних явищ оточуючого світу.

- одним з найактуальніших завдань сучасного українського музикознавства є створення комплексної мистецтвознавчої концепції, здатної (на основі методологічних параметрів мистецтвознавчого та культурологічного дискурсу) максимально повно і об'єктивно окреслити сутність творчого і особистісного феномену А. Веделя.

- нагромаджений фактологічний та текстологічно-джерелознавчий науковий потенціал веделезнавчої проблематики є оптимальним підґрунтям для з'ясування індивідуального «алгоритму» творчого буття композитора в проекції на культурно-історичні процеси його часу.

Література

1. Асафьев Б. О хоровом искусстве : сб. ст. / Б. Асафьев ; [сост. и коммент. А. Б. Павлова-Арбенина]. – Л. : Музыка, 1980. – 216 с.
2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Бахтин М. М. – М. : Худож. лит., 1986. – 424 с
3. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры. – 2-е изд. испр. и допол. / А. Я. Гуревич. – М. : Искусство, 1984. – 350 с.
4. Гусарчук Т. В. Феномен Артемія Веделя : особистісні детермінанти / Т. В. Гусарчук // Часопис Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського. – 2009. – № 2 (3). – С. 115 – 124.
5. Гусарчук Т. В. Хоровое наследие А. Л. Веделя : (стилевые и текстологические проблемы) : дис. канд. искусствоведения / Гусарчук Т. В. – К., 1992. – 203 с. – [прилож. 205 – 283 с.]
6. Зенкин С. Биографии и контрбиографии / Зенкин С. ; беседа с проф. Ж. Нефом // Иностранная литература. – 2000. – № 4. – С. 274 – 279.
7. Категории философии и категории культуры / В. Г. Табачковский, А. М. Булатов и др. – К. : Наук. думка, 1986. – 317 с.
8. Котляревський І. Музично-теоретична україністика / С. Грица // Українське музикознавство : музична україністика в контексті світової культури. – К., 1998. – Вип. 28. – С. 9 – 12.
9. Назайкинский Е. О психологии музыкального восприятия / Е. Назайкинский. – М. : Музыка, 1972. – 157 с.
10. Розин В. М. Введение в культурологию: [изд. для искусствоведч. ВУЗ -ов] / В. М. Розин. – М. : ФОРУМ, 1998. – 324 с.
11. Ручьевская Е. Функции музыкальной темы / Е. Ручьевская. – Л. : Музыка, 1977. – 159 с.
12. Северинова М.Ю. Феномен мифа в тексте музыкального произведения / М. Ю. Северинова // Текст музичного твору : практика і теорія : Зб. наук. пр. / Київське музикознавство. Вип. 7. – К. : Вид. КДВМУ ім. Р.М.Глієра, 2001. – С. 72 - 78.
13. Спиркин А. Г. Человек, культура, традиция / А. Г. Спиркин // Традиция в истории культуры : сб. статей. – М., 1978. – С. 5 – 14.
14. Тилик І. В. Творчість Артемія Веделя в контексті культурно-мистецького та духовного життя України другої половини XVIII століття : дис. канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 теорія й історія культури / Тилик І. В. Київський національний університет культури і мистецтв. – К., 2013. – 207 с.
15. Цеплитис Л. Анализ речевой интонации /Л. Цеплитис. – Рига, 1974. – 317 с.
16. Юнг К. Г. Избранное : (Трансцендентальная функция, Нераскрытая самость, Шизофрения Пикассо) / К. Г. Юнг. – Минск. : Поппури, 1998. – 448 с.

References

1. Asafev, B. (1980). *O khorovom iskusstve [About the choral art]*. Leningrad: Muzyka [in Russian].
2. Bakhtin, M. M. (1986). *Estetika slovesnogo tvorchestva [Aesthetics of verbal creativity]*. Moscow: Khudozh. lit. [in Russian].
3. Gurevich, A. Ia. (1984). *Kategorii srednevekovoi kultury [Categories of medieval culture]*. (2nd ed., rev.). Moscow: Iskusstvo [in Russian].
4. Husarchuk, T. V. (2009). Fenomen Artemiia Vedelia: osobystisni determinant [The phenomenon of Artemia Vedel: personal determinants]. *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy im. P. I. Chaikovskoho – Bulletin of the National Music Academy of Ukraine named after. P. I. Tchaikovsky*, 3, 115 – 124. [in Ukrainian].
5. Gusarchuk, T. V. (1992). Khorovoe nasledie A. L. Vedelia (stilevye i tekstologichesie problem) [Choral Heritage by A. L. Vedel: (stylistic and textual problems)]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Zenkin, S. (2000) Biografii i kontrbiografii (beseda s prof. Zh. Nefom) [Biographies and counterbiographies (Conversation with prof. J. Nef)]. *Inostrannaia literatura – Foreign literature*, 4, 274 – 279. [in Russian].
7. Tabachkovskii, V.G., Bulatov, A.M. et al. (1986). *Kategorii filosofii i kategorii kultury [Categories of Philosophy and Culture Categories]*. Kyiv: Nauk. dumka. [in Ukrainian].
8. Kotliarevskiy, I. (1998). Muzychno-teoretichna ukrainistyka [Musical-theoretical Ukrainian Studies]. *Ukrainske muzykoznavstvo: muzychna ukrainistyka v konteksti svitovoi kultury – Ukrainian musicology: Musical Ukrainian Studies in the context of world culture*, 28, 9 – 12. [in Ukrainian].
9. Nazaikinskii, E. (1972). *O psikhologii muzykalnogo vospriatiia [About psychology of musical perception]*. Moscow: Muzyka [in Russian].
10. Rozin, V. M. (1998). *Vvedenie v kulturologiu [Introduction to culturology]*. Moscow: FORUM. [in Russian].
11. Ruchevskaia, E. (1977). *Funktsii muzykalnoi temy [Music theme functions]*. Leningrad: Muzyka [in Russian].

-
12. Severinova, M. Iu. (2001). Fenomen mifa v tekste muzykalnogo proizvedeniia [The phenomenon of myth in the text of a musical work]. *Kyivske muzykoznavstvo – Kyiv Musicology*, 7, 72-78. Kyiv: Vyd. KDVMU im. R.M.Hliiera. [in Ukrainian].
 13. Spirkin, A. G. (1978). Chelovek, kultura, traditsiia [Man, culture, tradition]. *Traditsiia v istorii kultury – Tradition in the history of culture* (pp. 5 – 14). Moscow [in Russian].
 14. Tylyk, I.V. (2013). Tvorchist Artemiia Vedelia v konteksti kulturno-mystetskoho ta dukhovnoho zhyttia Ukrainy druhoi polovyny XVIII stolittia [Creativity of Artemiy Vedel in the context of cultural-artistic and spiritual life of Ukraine in the second half of the XVIII century]. *Candidate's thesis*. Kyiv National University of Culture and Arts [in Ukrainian].
 15. Tseplitis, L. (1974). *Analiz rechevoi intonatsii [Analysis of speech intonation]*. Riga [in Russian].
 16. Iung, K. G. (1998). *Izbrannoe: (Transtsendentalnaia funktsiia. Neraskrytaia samost. Shizofreniia Pikasso.) [Selected: (Transcendental function, Undiscovered self, Schizophrenia by Picasso)]*. Minsk: Poppuri [in Russian].